

**VEILEDNING TIL ENKELTE BESTEMMELSER I
DYREVELFERDSLOVEN OG UNDERLIGGENDE
FORSKRIFTER, RELATERT TIL HOLD AV REIN**

INNHOLDSFORTEGNELSE

Innledning.....	4
OM REINGJERDE. UTFORMING, BRUK ETC.....	5
Skisse gjerdeanlegg	5
Gjerdemateriale – beskrivelser av ulike materialer og bruksområder	6
Gjerdestolper.....	6
Materialet mellom stolpene.....	6
Lasterampe.....	7
Lasterampas størrelse og utforming	7
Innhegninger	8
Innhegningens størrelse	8
Innhegningens utforming	8
Gjerdemateriale	8
Underlag i innhegningen	8
Fór og vann/snø.....	8
Kvern (også kalt sil).....	9
Kvernas størrelse	9
Utforming av kvern med ett rom	10
Utforming av kvern med to rom.....	10
Gjerdemateriale i kverna.....	10
Underlag i kverna	10
Korridor	11
Størrelsen til korridorens siste avdeling.....	11
Korridorens størrelse generelt	11
Utforming av korridoren generelt	11
Gjerdemateriale i korridorens siste avdeling	12
Underlag i korridorens siste avdeling.....	12
Beitehage.....	12
Beitehagens størrelse	12
Utforming	13
Gjerdemateriale	13
Beitegrunnlag/fór	13

Tilgang på vann/snø	13
Kadaverhåndtering – dyrs egenverdi	14
Fjerning av kadaver	14
OM HÅNDTERING AV REIN I VISSE SITUASJONER, OG HVA SOM ANSES FORSVARLIGE/TILLATTE METODER	14
Fiksere en rein og legge den i bakken	14
Fiksering av kalv i liggende stilling	14
Fiksering av voksen rein i liggende stilling	15
Langvarig fiksering av rein i liggende stilling	15
Stående fiksering	15
Merking	15
Fiksering av kalven.....	16
Gjennomføring av merking.....	16
Utstyr som brukes	16
Driving i gjerde	17
Gjennomføring	17
Utstyr som brukes	17
Avliving	18
Bedøving med krumkniv.....	18
Bedøving med boltpistol	18
Bedøving med fritt prosjektil.....	18
Avliving ved avblødning.....	18
Avliving i nødstilfelle.....	18
Fjerning av gevir	19
Utførelse.....	19
Ta fast og forflytte enkelt dyr i gjerde.....	19
Ta fast en rein i kverna	19
Ta fast en rein med lasso.....	20
Forflytte en fast rein i gjerdesystemet	20
Håndtering av rein i forbindelse med parasittbehandling	20
Dyreeiers ansvar	21
Veterinærens ansvar	21
Tilrettelegging og utstyr	21
Fiksering av dyr.....	21

Merking av de behandlede dyrene	21
Håndtering av rein i forbindelse med radioaktivitetsmåling	21
Dyreeiers ansvar	22
Tilrettelegging for radioaktivitetsmåling	22
Håndtering av syk, skadet eller hjelpeløs rein.....	22
VEDLEGG. Hvem vedtak om å rette opp avvik på gjerdeanlegg skal rettes mot	24

Innledning

Veiledningsdokumentet er fastsatt av Mattilsynet 15.12.2014

Dokumentet er ment som en hjelp, både for dyreholdere og Mattilsynets inspektører, til å tolke dyrevelferdslovens bestemmelser på visse områder som gjelder håndtering av reinsdyr.

Dokumentet inneholder beskrivelse av gjerdeanlegg og vanlige konstruksjoner/fasiliteter og aktiviteter/håndtering av dyr som normalt foregår her, og annen relevant veiledning vedrørende håndtering av rein i ulike situasjoner.

I tillegg beskrives i noen grad Mattilsynets håndtering, og hvem som er å betrakte som rettssubjekt i ulike situasjoner.

OM REINGJERDE. UTFORMING, BRUK ETC

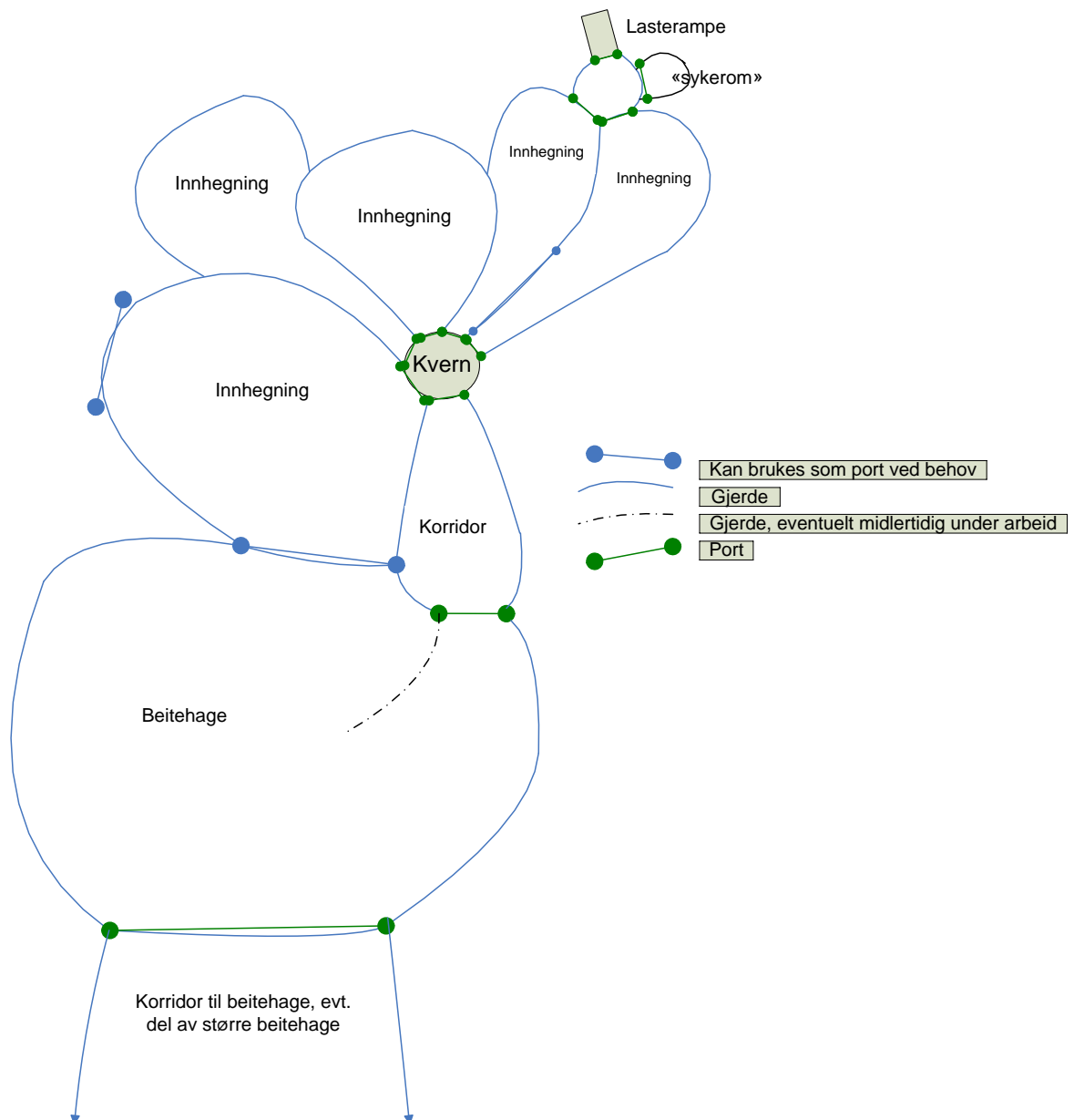
Skisse gjerdeanlegg

Skissen viser ulike konstruksjonene som er vanlige i et gjerdeanlegg, og hvordan de henger sammen.

Et skillegjerde har ofte mange innhegninger, et slaktegjerde eller merkegjerde har ofte få innhegninger.

Et gjerde kan ofte brukes til ulike formål og ulike deler av gjerdet tas i bruk alt etter behov. For å slippe dyr ut av gjerdet er det vanlig å åpne en innhegning på et passende sted, ofte uten at det er en egentlig port der.

Enkelte flokker går i ring med sola, mens de fleste går mot sola, dette må tas hensyn til i utforming av gjerdeanlegg.

Gjerdemateriale – beskrivelser av ulike materialer og bruksområder

Aktuelle regelverkshenvisninger:

Forskrift om velferd for produksjonsdyr § 8

Dyrevelferdsloven §§ 8 og 15

Det brukes mange forskjellige materialer i gjerdeanlegg.

Ved utforming/vurdering av gjerde er det viktig å ha fokus på funksjonalitet, ikke nødvendigvis hvilket materiale som er brukt.

Det beskrives her noen eksempler på vanlige materialer.

Eksempelene er forklarende til begrep som er brukt i dokumentet for øvrig.

Det er viktig å huske på at verdiene som er oppgitt her er veiledende for hva som normalt fungerer bra, ikke absolutte.

Gjerdestolper

Disse må være sterke nok til at de ikke knekker, og må festes godt nok til at de ikke velter. Oftest brukes trestolper av ulik art. Stolpenes kvalitet og stolpeavstand må tilpasses hverandre og behovet på det bestemte stedet. Det er viktig å vurdere stolpenes kvalitet særlig der den går ned i bakken fordi det er her de normalt råtner først.

- Der gjerdet skal tåle at mange rein presses mot det (for eksempel i kvern, korridor), brukes det normalt stolper med minimumsmål 10-15 cm i diameter nederste meter. Vanlig stolpeavstand er 1-2m.
- Der gjerdet unntaksvis skal tåle at få rein løper inn i det (for eksempel i innhegning, beitehage), brukes det normalt stolper med minimumsmål 5-10 cm i diameter nederste meter. Vanlig stolpeavstand er 1,5-2,5 m.

Materialet mellom stolpene

Må være sterkt nok til at det ikke blir ødelagt hvis rein presses mot det, eller av gevir som kommer mot materialet.

Egnet materiale kan være:

- Horisontale planker. Mellomrommet mellom plankene må være tilpasset bruken slik at rein ikke kan sette fast føtter eller gevir. Det betyr at i en kvern som brukes til kalver under ca 2 mnd bør mellomrommet nederst ikke være mer enn ca 2 cm, mens i en kvern som brukes til større dyr kan mellomrommet nederst være opp til ca 8 cm. Det kan være tilstrekkelig å ha korte mellomrom nederste meter og noe større mellomrom høyere opp (kvern, lasterampe). Disse målene er veiledende, ulike årsaker kan gjøre at det kan brukes andre minstemål.
- En form for netting, eventuelt sauening, som er dekket med enkelte horisontale planker eller strie på innsiden. Bruk av horisontale planker med 10 - 50 cm mellomrom på innsiden av sauening, fungerer normalt bra der gjerdet må være sterkt, men hvor reinen enten er i bevegelse i en bestemt retning eller normalt har en viss avstand til gjerdet, slik at det er liten risiko for at reinen skal sette seg fast i det. Avhengig av styrken til strien/duken kan den erstatte tette horisontale planker. Når det ikke er behov for styrke i gjerdet helt opp, er det ofte tilstrekkelig at nederste 110-150 cm er lagd av for eksempel sauening, og at det over denne brukes en horisontal rad med planker, streng eller et farget bånd(korridor, innhegning).
- Bare ståltråd, ofte 6 horisontale rader med ca 20-25 cm mellomrom (ledegjerder, store beitehager).

- Bare strie/duk eller nett, eventuelt med farget bånd over det (kvern, korridor, innhegning, beitehage, alt avhengig av kvaliteten). Ved bruk av strie/duk, er det viktig at den er hel. Dersom det er hull vil reinen oppfatte dette som åpninger, og den vil prøve å komme seg ut. Den kan også sette fast gevir.

Gjerdemateriale må vurderes i forhold til årstid gjerdet brukes, særlig i forhold til snømengde, men også med tanke på at en rein med gevir i vekst ofte er mer tilbøyelig til å prøve å hoppe over et gjerde enn å gå gjennom eller under et gjerde. Når det er mye snø vil en rein heller forsøke å komme gjennom eller under et gjerde enn å hoppe over, et gjerde trenger derfor ofte ikke å være så høyt over snøen for å være høyt nok.

Hvor solid et gjerde trenger å være har sammenheng med tamhetsgraden til reinen som skal i gjerde og må vurderes i forhold til det. Ulike flokker gjetes forskjellig og har derfor ulik tamhetsgrad. Tamhetsgrad til en flokk varierer også ofte gjennom året i forhold til hvor mye den har blitt håndtert den siste tiden.

Lasterampe

Aktuelle regelverkshenvisninger:

Forskrift om velferd for produksjonsdyr § 8

Forskrift om næringsmessig transport av dyr § 8, jf transportforordningen vedlegg I kap III

Dyrevelferdsloven §§ 8, 11, 15

Lasterampa er en passasje mellom innhegning, evt. korridor, og dyretransport, som er konstruert for å lette innlastingen. Som oftest vil dyrene måtte føres opp et nivå til transportmidlet, slik at rampa vil ligge høyere enn innhegningen. Dette nødvendiggjør et konstruert underlag, som vanligvis er laget av tre. Inngangen til rampa vil ofte ha en helning, evt. trinn, opp fra bakkenivå.

Lasterampas størrelse og utforming

Lasterampa bør være tilpasset bredden på inngangen til lasterommet i dyretransporten slik at dyra kan ledes rett inn uten at de blir trent opp i hjørner eller lignende. Lasterampens inngang må imidlertid være så bred at reinen lar seg drive inn på den.

Veggene må være uten noen form for utspring som reinen kan skade seg på eller bli hengende fast i. Dersom det brukes plankevegger, må mellomrommet mellom plankene ikke være så stort at horn kan kile seg fast. Veggene må være tilstrekkelig høye, anslagsvis minst 200 cm, slik at reinen ikke kan hoppe over.

Veggenes tilslutning til gulv må sikre at beina ikke kiles fast.

Det må være gode nok lysforhold til at opplastingen ikke hindres av at det er vanskelig å se.

Helningen på lasterampen må ikke være brattere enn at reinen kan ledes opp rampa uten å stresse unødig.

Underlaget på lasterampa skal ha en jevn overgang fra bakken og være jevnt. Det må ikke forekomme råtne eller løse planker, utstående spiker eller lignende som medfører fare for at dyr skader seg. Ved spaltegulv må avstanden mellom bordene være maksimum 2 cm. Underlaget må gi tilstrekkelig feste for dyrene (helningsgraden påvirker behovet for sklisikring i underlaget).

Innhegninger

Aktuelle regelverkshenvisninger:

Forskrift om velferd for produksjonsdyr §§ 8 og 10

Dyrevelferdsloven §§ 8, 15 og 24

Innhegninger i et gjerdeanlegg brukes til ulike formål, og kravene som stilles vil være avhengig av bruken. Innhegningene kan være beregnet på midlertidig oppstalling mellom opphold i beitehage og kvern eller oppstalling i kortere eller lengre perioder etter arbeid i kverna. For eksempel vil det gjerne være en eller flere innhegninger for dyr som er sortert til slakt. Innhegningene kan være rene oppstallingsplasser, eller det kan foregå en del aktivitet og håndtering av dyr i innhegningene i forbindelse med skilling/ uttak av dyr.

Innhegningens størrelse

Krav til størrelsen på innhegningen avhenger av hvor mange rein som skal være der over hvor lang tid, og av bruksområdet til innhegningen. Det som er anført for beitehagens størrelse gjelder også for innhegninger så langt det passer.

Innhegningens utforming

Innhegningene skal være utformet slik at dyrene i minst mulig grad utsettes for unødig stress. Utforming vil være avhengig av bruken.

Innhegningen må ikke utformes slik at reinen presses/fanges i hjørner.

Det må ikke være skarpe kanter, rot eller andre gjenstander som reinen kan skade seg på eller sette seg fast i.

Gjerdemateriale

Dersom det skal foregå aktivitet i innhegningen som medfører at reinen presses mot gjerdet, skal gjerdet være tett eller tilnærmet tett. Gjerdet må også være høyt nok til at reinen ikke prøver å hoppe over, anslagsvis minst 170 cm

Underlag i innhegningen

Underlaget skal være godt drenert og være egnet for reinen å bevege seg på uten risiko for å bli skadet. Det må tas hensyn til hvor mye håndtering som er tenkt utført i innhegningen, arealet til innhegningen og oppstallingstiden.

Dersom reinen blir stående eller liggende på hardtrampet snø og is i sterk kulde, kan det oppstå frostskafer, og reinen vil ikke kunne hvile godt ved å legge seg ned. Dersom reinen skal oppstalles i sterk kulde over tid, må derfor underlaget ha isolerende egenskaper. Ved temperaturer lavere enn - 30 °C bør man ha særlig fokus på denne problemstillingen. Temperatur må ses på i sammenheng med andre værforhold (vind) og hvor lenge oppstallingen skal skje.

Fór og vann/snø

Reinen skal ha tilgang på egnet fôr dersom den oppholder seg mer enn ett døgn i innhegningen.

Hvis det er kalver under 2 måneders alder i innhegningen, og dyrene er mer enn 6 timer i innhegningen, skal flokken gis kontinuerlig tilgang til vann.

På høsten og vinteren skal flokken gis kontinuerlig tilgang på vann/snø dersom de er mer enn 12 timer i gjerdet

For øvrig skal flokken gis tilgang på vann/snø ved særlige behov

Når det gjelder føring henvises for øvrig til ressurshefte ”*gras som krisefôr til rein*”, utgitt av Reindriftens fagråd.

Kvern (også kalt sil)

Aktuelle regelverkshenvisninger:

Forskrift om velferd for produksjonsdyr §§ 7 og 8

Dyrevelferdsloven §§ 8 og 15

En kvern brukes til å komme så nær reinen at det er lett å ta fast enkeltdyr med hendene.

En type kvern består av et sirkelformet rom. En annen type kvern består av to tilgrensende sirkelformede rom, og benyttes når små kalver skal skilles fra voksne dyr. Åpningen mellom rommene lages ved hjelp av en høyderedusert vegg.

I en kvern utsettes reinen for press til å bevege seg i et visst tempo og en bestemt retning. Reinen har derfor begrenset mulighet til å avpasse bevegelsesmønsteret til underlaget, slik den ellers gjør. Det er derfor viktig at det er lett for reinen å bevege seg på underlaget i kverna, slik at den ikke risikerer å skade seg.

Det er vanlig med størrelser fra 5 til 30 m i diameter. Hva som er riktig størrelse på kverna vil blant annet avhenge av hvordan den brukes og hvor mange rein og mennesker som skal oppholde seg i den.

Det må være gode nok lysforhold til at arbeidet ikke hindres fordi det er vanskelig å se.

Kvernas størrelse

Kverna må være stor nok i forhold til resten av gjerdeanlegget, slik at det ikke tar for lang tid å få reinen gjennom. Dersom for eksempel 2000 - 3000 rein skal drives gjennom kverna på mindre enn ett døgn, bør kverna være dimensjonert til minimum 8-10 m i diameter. Dette avhenger likevel mye av hva som skal gjøres med reinen og hvor effektivt det jobbes.

Hvor mange rein som kan tas inn i en kvern avhenger av flere faktorer:

- Hvor mange mennesker som jobber i kverna. Flere mennesker gir plass til færre rein. Det må ikke være så mange mennesker i kverna at reinen ikke har mulighet til å løpe i ring.
- Dersom det unntaksvis brukes lasso for å ta fast reinen, må lassoen og/eller kvernas størrelse være tilpasset dette.
- Oppholdstid i kverna. Diverse arbeid i kverna kan medføre at oppholdstiden forlenges. Generelt må oppholdstiden i kverna begrenses mest mulig, da kverna oppleveres som svært stressende for reinen.
- Kvernas kapasitet reduseres dersom det tas inn rein i kategorien ”store bukker”, særlig bukker som har feid geviret.
- Det kan anslagsvis være ca 40 rein i en kvern som er 5-6 m i diameter, og ca 250 rein i en kvern som er 20 m i diameter.

En velfungerende kvern har følgende kjennetegn:

- Reinen beveger seg i en sirkel inne i kverna.
- Det er nok plass til at reinsdyrene ikke hopper oppå hverandre.
- Det er beregnet plass til arbeidsfolkene både i midten av kverna og ved portene.
- Det er sjelden behov for å bruke lasso, selv når det er få dyr igjen i kverna.

Utforming av kvern med ett rom

Kverna skal være sirkelformet slik at reinen letttest mulig skal kunne bevege seg i sirkel

Utforming av kvern med to rom

Slik kvern brukes når små kalver skal skilles fra voksne dyr.

Begge rommene skal være sirkelformede, slik at reinen letttest mulig skal kunne bevege seg i sirkel.

Rommene skal ligge inntil hverandre.

Åpningen mellom rommene lages ved hjelp av en redusert vegg. Veggens høyde må tilpasses slik at de voksne dyrene hopper over veggens til det andre rommet, mens kalvene blir igjen i det første rommet.

Gjerdemateriale i kverna

Kverna skal være helt jevn på innsiden og bestå av tette eller tilnærmet tette vegger.

Veggene skal være minst 2 m høye, slik at reinen ikke prøver å komme seg over veggene

Veggene i kverna må være solide nok til å tåle det sterke presset fra reinen.

Portene i kverna må også lages slik at de er solide nok til å tåle presset fra reinen, og være jevne på innsiden. Portene skal videre være utformet slik at reinen ikke setter seg fast i åpninger mellom portene og gjerdeveggen.

I en kvern med to rom er det viktig at tilslutningen til veggene og den reduserte veggens er helt tett, slik at reinen ikke skades i forsøk på å presse seg gjennom.

Underlag i kverna

Det brukes ulike typer underlag i kverner på barmark. Det er vanskelig å finne et underlag som fungerer optimalt over lang tid og underlaget må derfor utbedres relativt ofte.

Følgende er viktige faktorer:

- Det skal være lett for reinen å bevege seg på underlaget.
- Det skal ikke være store steiner, isblokker, glatte partier (is) eller gjenstander i kverna som gjør at reinen risikerer å skade seg.
- Underlaget bør være så godt drenert at reinen ikke blir løpende i vann eller gjørme.
- Underlaget må ikke støve så mye at reinen risikerer å plages av det.

Korridor

Aktuelle regelverkshenvisninger:

Forskrift om velferd for produksjonsdyr §§ 7 og 8

Dyrevelferdsloven §§ 8 og 15

En korridor fra en beitehage til en kvern består normalt av 1-3 avdelinger. Stadig mindre flokker ledes gjennom disse, og til slutt til kverna.

En korridor kan også brukes til å lede dyr mellom innhegninger.

Både gjerdeutformingen og hvordan reinen drives er viktige faktorer for å få reinen til å gå inn i korridoren.

Gjerdeutformingen er også viktig for å få reinen til å gå gjennom korridoren uten å snu.

Videre må intensiteten i drivingen stå i forhold til antall dyr som drives og korridorens minste bredde. Her omtales den siste avdelingen av en korridor. De andre avdelingene vurderes på samme måte som andre mindre innhegninger i gjerdeanlegget.

En korridors siste avdeling skal normalt ikke brukes til oppstalling av rein, fordi denne er konstruert slik at dyrene lett samles opp i den ene enden. Bruk til oppstalling av rein vil dermed medføre at reinen lett hopes opp i enden, med risiko for at den skader seg.

Unntaksvis kan det likevel aksepteres at noen få dyr oppstalles i korridorens siste avdeling over kort tid. Noen innhegninger kan fungere vekselvis både som innhegning og korridor. Det kan da være nødvendig å stenge av "korridor delen" ved oppstalling av dyr, dersom denne er svært lang eller spiss.

Bredden på korridorens siste avdeling og hva slags type rom reinen skal inn i, er avgjørende for hvor mange rein som kan ledes gjennom avdelingen på en gang.

Størrelsen til korridorens siste avdeling

Dersom det skal ledes en rein av gangen, noe som ofte er aktuelt fra kverna til en innhegning litt lenger borte, er det hensiktsmessig at korridoren ikke er bredere enn ca 1 m. Dette for å unngå at reinen snur underveis. Minstemålet avhenger av bredden på geviret til eventuelle okserein som skal ledes.

Der det skal ledes mindre flokker på for eksempel 200 rein til en stor innhegning, er det hensiktsmessig at korridoren er minimum 1,5 -2 m bred. Dette for at flere rein skal få plass ved siden av hverandre, noe som er hensiktsmessig for å få nødvendig fremdrift i flokken.

Minimumsbredden til en korridor som leder inn til et lite rom bør tilsvare bredden på porten inn til dette rommet. Det er viktig at porten er bred nok til at dyrene kommer inn i rommet over relativt kort tidsperiode, slik at porten kan lukkes før reinen rekker å snu.

Minimumsbreddene i a og b ovenfor kan derfor brukes som minstemål på portens bredde.

Korridorens størrelse generelt

Den totale lengden til en korridor varierer etter korridorens hensikt og gjerdeanleggets utforming. Lengden er normalt ikke viktig for hvordan korridoren fungerer.

Utforming av korridoren generelt

Utformingen skal være slik at reinen beveger seg i riktig retning i korridoren når den drives.

Begynnelsen på korridoren må være bred nok til at reinen lar seg drive inn i den. Når reinen skal drives fra et lite rom, holder det normalt med en liten åpning på minimum ca 1 m. Når reinen skal drives fra et større rom, må åpningen til korridoren være en naturlig traktformet forlengelse av det større rommet.

Korridoren skal ha så rette vegger som mulig. Korridoren bør ha samme bredde i hele lengderetningen eller smalne gradvis. Dette for å hindre at reinen samles opp i "lommer" i korridoren.

Korridoren skal ikke ha noen hjørner, heller ikke der korridoren ender i et annet rom. Her må korridorens endevegger grense mot kantene av porten til dette rommet.

Korridorens plassering i terrenget er viktig. Ideelt sett bør alle korridorer ha jevn stigning i den retningen reinen skal ledes. Korridorer i flatt terreng fungerer også bra. Enhver helning nedover vil derimot utgjøre en svakhet i korridoren, da reinen ofte vil stoppe opp og snu. Slike helninger i korridoren må derfor unngås så langt det er mulig.

Gjerdemateriale i korridorens siste avdeling

Generelt bør et gjerde i korridorens siste avdeling være minst 175 cm høyt. Ved høy intensitet bør gjerdet være minst 200 cm høyt, og relativt tett.

Gjerdet skal være godt synlig for reinen.

Gjerdet må være solid nok til å kunne tåle et visst press fra reinen når den drives i flokk mot et nytt rom.

Underlag i korridorens siste avdeling

Det skal være lett for reinen å bevege seg på underlaget. Underlaget skal være relativt flatt.

Det skal ikke være store steiner, isblokker eller unødige gjenstander i korridoren. Dette for å unngå at reinen risikerer å skade seg.

Beitehage

Aktuelle regelverkshenvisninger:

Forskrift om velferd for produksjonsdyr §§ 7, 8 og 10

Dyrevelferdsloven §§ 8, 15 og 24

En beitehage er den største innhegningen i et gjerdeanlegg. Denne fungerer som et oppholdssted for reinen mens den venter på å bli ført gjennom gjerdeanlegget eller bli forflyttet til et annet sted. I førstnevnte tilfelle er beitehagens hensikt å samle en større mengde rein, slik at en flokk av hensiktsmessig størrelse kan tas ut før arbeidet i gjerdet starter. I sistnevnte tilfelle er beitehagens hensikt å samle opp rein over tid, slik at en flokk av hensiktsmessig størrelse kan tas ut før flytting.

En beitehage kan også brukes til å holde reinen samlet, slik at det frigjøres personell til annet arbeid enn gjeting.

De fleste beitehager lages slik at reinen har tilgang til vann når det er bart, enten i form av en bekk som renner gjennom hagen eller ved at det er en dam inne i hagen.

Beitehagens størrelse

Størrelsen avhenger av antallet rein som skal oppstalles, og hvor lenge oppstallingen varer.

Beitehagen skal uansett ha et minimumsmål på 90 m i diameter. Dette for at reinens naturlige fluktavstand på 45 - 50 m skal oppfylles.

Dersom reinen skal oppholde seg i beitehagen i 1-2 døgn, skal reinen ikke oppta mer enn halve arealet i beitehagen når den er i ro.

Dersom reinen skal være i beitehagen i mer enn 1-2 døgn, skal det være stor nok plass til at reinen kan bevege seg i mindre grupper.

I brunstperioden må det beregnes mer plass per rein ved oppstalling av flokker med simler og okser.

Utforming

En beitehage er som regel så stor at formen er mindre viktig. Formen er oftest avhengig av naturlige avgrensinger og formen på det øvrige gjerdeanlegget.

Da gjerdet i beitehagen ofte er svakere enn gjerdene i det øvrige anlegget, er det viktig å legge til rette for at reinen ikke presses mot dette gjerdet. Beitehagen skal derfor ikke ha hjørner som reinen kan bli skremt inn i.

Det skal være lett å drive reinen ut av beitehagen. Dersom reinen skal drives til et mindre rom, må det være en traktform eller et ledegjerde mot dette rommet.

Gjerdemateriale

For å unngå at reinen forsøker å presse seg ut av beitehagen, er det viktig at gjerdet er godt synlig for dyrene. Gjerdet bør heller ikke inneholde åpninger som reinen kan prøve å komme seg.

Dette oppnås normalt ved hjelp av følgende konstruksjoner:

- Rette strekninger der det ikke forventes særlig press fra reinen mot gjerdet: gjerde av stolper med streng, 120 – 175 cm høyt gjerde med 6 - 9 rader streng.
- Buete strekninger, for eksempel i nærheten av arbeidsgjerdet, samt andre steder hvor det forventes høyere press fra reinen mot gjerdet: gjerde av netting, eventuelt med streng eller plank over, 120 – 175 cm høyt.
- Det kan også brukes ulike former for trådnett, men disse er mindre holdbare og må settes opp på nytt for hver gang de brukes. Disse kan brukes alene, eller som en forsterkning og synliggjøring av gjerdet.

Beitegrunnlag/fôr

Dersom reinen skal oppholde seg utover ett døgn i gjerdet, må den gis tilgang på egnet fôr. Dette kan løses ved at beitehagen i seg selv gir tilstrekkelig beitegrunnlag. Ofte vil imidlertid beitehagen bli så nedbeitet at det er nødvendig med tilleggsfôring når reinen skal oppholde seg der over lengre tid.

Når det gjelder fôring henvises for øvrig til ressurshäfte "*gras som krisefôr til rein*", utgitt av Reindriftenes fagråd.

Tilgang på vann/snø

Hvis det er kalver under 2 måneders alder i innhegning, og dyrene oppholder seg her mer enn 6 timer, skal flokken gis kontinuerlig tilgang til vann.

På høsten og vinteren skal flokken gis kontinuerlig tilgang til vann/snø dersom oppholdet i gjerdet overskrider 2 timer.

For øvrig skal flokken gis vann/snø ved særlige behov.

Kadaverhåndtering – dyrs egenverdi

Aktuell regelverkshenvisning:
Dyrevelferdsloven § 3

I dyrevelferdsloven står det at dyr har en egenverdi uavhengig av nytteverdien de måtte ha for mennesker. At dyr har egenverdi innebærer at de skal behandles forsvarlig og med respekt.

Fjerning av kadaver

Uavhengig av mistanke om smittsom sykdom, må døde artsfrender i gjerdet ansees som en unødig dyrevelferdsmessig belastning for dyrene som samles. Kadaver eller rester av kadaver skal derfor fjernes fra gjerdeanlegget før det tas dyr inn i det.

OM HÅNDBLING AV REIN I VISSE SITUASJONER, OG HVA SOM ANSES FORSVARLIGE/TILLATTE METODER

Fiksere en rein og legge den i bakken

Aktuelle regelverkshenvisninger:
Dyrevelferdsloven §§ 3 og 8

I ulike situasjoner er det nødvendig å fikse en rein og legge den i bakken for enten å holde den fast til behovet for fiksering er ferdig, eller for å binde den fast i liggende stilling.

Nedenfor beskrives ulike situasjoner, og eksempler på hva som vanligvis regnes å være lovlig håndtering av dyr i disse situasjonene.

Fiksering av kalv i liggende stilling

En kalv fikses av én eller to kompetente personer. Det er viktigere å bruke riktig teknikk, enn bare å anvende styrke. Når fikseringen gjøres av én person skjer det oftest ved at kalven holdes i geviret/hodet med den ene hånden, samtidig løftes kalven litt opp med den andre hånden ved å ta tak i overgangen mellom buk og bakbein på motsatt side. Kalven kan da "falle" mot den personen som løfter og dermed bli lagt i bakken uten å falle hardt mot underlaget. Kalven skal bli liggende på siden. En del kalver lar seg også legges i bakken ved holde dem fast i kjeven og geviret og styre hodet til siden og litt oppover. Fordelen med en slik fiksering er at kalven legger seg selv, det er derfor ikke fare for at den skal falle hardt mot underlaget. Det samme gjelder enkelte kalver som legger seg selv med en gang de holdes fast. Det er ikke akseptabelt og helt unødvendig å holde fast en kalv i et bein og trekke den til den legger seg/faller. Det skal også tilstrebes at kalven ikke faller hardt mot underlaget selv om det i enkelte tilfeller er vanskelig å unngå.

Under fiksering skal kalven holdes slik at den ikke har mulighet til å komme seg løs. Det gir best mulig forutsetning for at kalven skal bli liggende stille og ikke pådra seg skader. Dette oppnås best ved at en person "sitter" overskrevet på kalven, uten å legge mer vekt på kalven enn nødvendig for at den skal holdes nede. Samtidig holdes hodet fast med en hånd i geviret og den andre hånden i kjeven, eventuelt bare et av alternativene.

Når fikseringen skal avsluttes er det viktig at kalven styres i riktig retning slik at den for eksempel ikke løper rett inn i et gjerde. Det gjøres ved at hodet holdes i den retningen kalven skal bevege seg, eventuelt må hele kalven snues i den retningen. Deretter slippes kalven samtidig som at den som holder den oppholder seg på den siden kalven ikke skal løpe til.

Fikseringen skal være så kort som mulig. Det vurderes likevel som bedre å fikse en rein noe lenger, enn å måtte fikse den flere ganger dersom det er alternativet.

Underlaget reinen fikses på skal være jevnt. Det er ofte en utfordring at det er mye små steiner som stikker opp etter som gjerdeanlegget har vært i bruk en stund, det er da viktig å unngå å legge kalven på disse steinene. Egnet underlag som for eksempel et skinn eller strie kan brukes.

Fiksering av voksen rein i liggende stilling

Når en voksen rein skal fikses i liggende stilling gjøres det i hovedsak på samme måte som med kalv, men det er da oftere behov for å være to personer for å gjøre det på en kontrollert og dyrevelferdsmessig god måte. Det kan være bedre å holde en rein i den ene bakfoten i tillegg til i geviret/hodet for at den skal legge seg ned selv, enn å måtte løfte den og risikere at den faller hardt mot underlaget.

Langvarig fiksering av rein i liggende stilling

Når en rein skal fikses i liggende stilling skal det brukes en grime (eventuelt tau som festes ved roten av geviret) som videre bindes på tradisjonell måte slik at reinen fikses. En rein som bindes riktig på denne måten blir immobilisert slik at den normalt blir liggende rolig så lenge den ikke skremmes. Reinen skal bli liggende i brystleie og tolererer erfaringsmessig best å bli liggende på høyre side. Den skal derfor legges på høyre side dersom den skal bli liggende lenger enn ca 15 min.

Til fiksering skal det brukes et flatt tau da dette ikke skjærer seg inn i reinen på samme måte som et rundt tau. (Selve grimen trenger ikke å være av flatt tau). Det er videre viktig at tauet strammes riktig, det må ikke være så løst at reinen prøver å komme seg løs og heller ikke så stramt at det stopper blodsirkulasjonen (viktigst rundt beina).

En rein som er fiksert liggende skal ha jevnlig tilsyn og være beskyttet mot hunder, fugler og andre ting som kan skremme eller skade reinen.

Fiksering kan også oppnås på andre måter, for eksempel kan fiksering i en sekk som er stram nok til at reinen blir liggende i brystleie med beina bøyd inn under seg også fungere bra. Det er viktig at fokuset er på at reinen skal immobiliseres slik at den ikke kjemper for å komme løs, og at den blir liggende i brystleie.

Stående fiksering

For kortere fiksering kan det være hensiktsmessig å fikse en rein stående, det gjøres ved at reinen fortrinnsvis holdes i geviret og/eller rundt halsen, eventuelt også i kjeven som tilleggssiksering.

Ved langvarig stående fiksering festes en grime til reinens hode og reinen bindes fast. Det er da viktig at tauets lengde tilpasses reinens tamhetsgrad. En lite tam rein må ha kort tau. Den vil da ikke oppnå så stor fart ved å løpe frem og tilbake, at den kan knekke nakken i det støtet som kommer når tauet strammes.

Merking

Aktuelle regelverkshenvisninger:
Dyrevelferdsloven §§ 3, 8 og 10

Permanent merking av rein er pålagt reieier i reindriftsloven, og skal i hovedsak være gjennomført innen 31. oktober det året reinen er født, absolutt senest 31. mai påfølgende år.

Merkingen består av snitt i øret. Hovedmerkingen i en flokk gjennomføres normalt på omtrent samme tiden av året hvert år, når de ulike flokkene vanligvis merkes avhenger av driftsmessige forhold, i perioden fra kalvingen er ferdig fra juni til 31. oktober. Hovedmerkingen foregår normalt på samme sted hvert år.

Midlertidig merking eller tilleggsmerking består av hårmerke (bokstaver skjæres i hårene på siden av reinen) eller øreklips. Reinen kan også sprayes med merkespray på siden.

Hovedmerkingen gjennomføres normalt ved at alle kalvene først får påsatt et nummer rundt halsen når dyrene føres gjennom kverna. Deretter går kalvene sammen med simlene slik at man ved å se på simlas øremerke kan bestemme hvem som er eier til hvilken kalv. Kalvenes nummer skrives opp sammen med eier, og så tas alle dyrene gjennom kverna en gang til. Da tas alle kalvene fast og merkes i henhold til nummeret og eier som er skrevet opp. Hvis det er få kalver som skal merkes i en flokk ansees det som mindre belastende for flokken totalt sett å bruke lasso til å ta fast kalvene, enn å skulle la alle dyrene gå gjennom kverna to ganger. Når det brukes lasso kastes det fast en kalv som man vet eier til ut i fra hvilken simle den går sammen med. Kalven merkes straks og slippes tilbake til flokken igjen.

Fiksering av kalven

Når kalven er tatt fast fikseres den normalt i liggende stilling

Hvis den som merker har medhjelper holder denne hodet til kalven fast under merkingen. Uten medhjelper brukes underarmen til å holde kalvens hode vekselvis mot underlaget og mot personen som sitter på kalven og fikserer reinen og samtidig merker den. For å kunne gjøre dette kreves det erfaring. Kalvens hode skal ikke vris mer enn nødvendig.

Alternativt kan kalver fikseres stående. Dette gir en dårligere arbeidsstilling og er ikke å foretrekke til vanlig, men i enkelttilfeller kan det likevel være en god løsning. Det er da viktig at reinen fikseres tilstrekkelig.

Gjennomføring av merking

Selve merkingen skal foregå så raskt som mulig. Ut over det beskrives ikke selve merkingen her.

Værforhold kan ha betydning for merkingen. Dersom det er svært kaldt eller det er fuktig snøvær vil snittflatene heles svært dårlig. Det kan resultere i at kalver forblør eller at det dannes store is/blodklumper på ørene som utsetter kalven for unødvendig lidelse. En hovedmerking skal derfor ikke gjennomføres ved slike værforhold. Dersom enkelt dyr skal merkes under slike forhold skal det brukes midlertidig merking. Dette gjelder også dersom dyret snart skal leveres til slakteri.

Det anbefales ikke at merking utføres når det er kaldere enn -5 °C.

Utstyr som brukes

Numrene som festes på kalvene for å bestemme eierforhold er normalt et tall på en brikke som henges rundt halsen til kalven. Det er viktig at båndet som henges rundt halsen er tilpasset størrelsen på kalvene slik at det ikke er for stramt. Det skal heller ikke være for stort slik at kalven kan sette fast beinet i det. Det er også viktig at det sikres at båndet settes korrekt på, slik at kalven ikke plages av det (hvis det sitter fast i munnen, over øyne eller annet).

Det hender at kalver kommer seg ut av gjerdet med klav. Det er viktig at slike dyr fanges inn igjen for å hindre at disse blir gående med klav til kalvene blir så store at snoren på klavet skjærer seg inn i halsen.

Driving i gjerde

Aktuelle regelverkshenvisninger:
Dyrevelferdsloven §§ 3 og 8

For å få reinen til å bevege seg i riktig retning er det nesten alltid nødvendig å drive den. Driving skal gjøres på en så skånsom og effektiv måte som mulig.

Gjennomføring

Det er viktig at det er mange nok personer som utfører drivingen, slik at reinen ser seg tvunget til å gå riktig retning og ikke prøve å bryte seg tilbake. Hvor mange som må delta er helt avhengig av gjerdeanlegget, kompetansen hos dem som driver, og tamhetsgraden til den aktuelle reinen.

Det er viktig å drive reinen passe hardt, slik at den ikke snur underveis. Dersom en stor flokk snur vil de bakerste reinene presse så hardt på at det kan være umulig å holde tilbake. Det samme kan skje dersom en flokk drives for hardt uten at reinen som er først beveger seg i riktig retning, reinen kan da presses gjennom gjerdeveggen og ødelegge hele gjerdet. Mye rein vil kunne skades dersom det skjer. Når en flokk som drives skal gjennom en åpning er det ofte nødvendig å la flokken stå en stund tett opp mot denne åpningen inntil noen rein begynner å gå riktig vei, først da kan det etter hvert øves ytterligere press mot resten av flokken.

Når rein skal drives er det vanlig å rope noe. Dette gir en tilleggseffekt til drivingen som kan være gunstig for at enkelt dyr beveger seg i riktig retning. Det er derimot helt unødvendig å skrike og rope hele tiden.

Det er videre viktig å bevege seg slik at de som utfører drivingen danner en buet "vegg" bak reinen slik at dersom reinen snur vil den være mer tilbøyelig til å gå i ring enn å løpe rett på denne "veggen"

Bruk av hund til driving kan fungere godt i mange tilfeller, også i et gjerde, men det er da svært viktig at hunden er egnet til dette og hjelper til med drivingen uten å stresse dyrene unødvendig.

Enkelte rein prøver å komme seg unna uansett hvor godt drivingen utføres, disse vil det være en fordel å ta fast med en gang det er mulig å forflytte dem enkeltvis til riktig sted.

Utstyr som brukes

For at drivingen skal være mulig brukes det oftest en form for bånd eller strie/duk. Hva som brukes avhenger av hvor hardt reinen må drives og hvor stor sannsynlighet det er for at reinen vil prøve å snu. Når det er mange dyr som drives er det ofte nok med et bånd i sterk farge, når det er færre rein som drives vil reinen oftere prøve å trenge ut på egen hånd, og det kan ofte være behov for strie/duk som lager en vegg som oppfattes som mer ugjennomtrengelig.

Det er viktig at utstyret brukes riktig, en strie/duk må rettes ut og ikke ha hull som reinen vil prøve å komme gjennom. En strie/duk må også holdes i riktig høyde, den må ikke være så lav at reinen vil prøve å hoppe over og ikke ha så stor åpning ned mot bakken at reinen vil prøve å komme seg under.

Avliving

Aktuelle regelverkshenvisninger:

Forskrift om bruk av krumkniv

Forskrift om avliving av dyr §§ 10, 14 og 20

Dyrevelferdsloven § 12

I samisk reindrift er det tillatt å bedøve reinen ved hjelp av krumkniv, dette er regulert i forskrift om bruk av krumkniv. Ellers er det boltepistol som er vanligst brukt.

Bedøving med krumkniv

Bedøving med krumkniv er kun tillatt utenfor slakteri, og kun når det gjennomføres av person med godkjent opplæring.

Reinen skal fikseres slik at hodet bøyes nedover for at krumkniven skal kunne føres inn på riktig sted. Det er ikke akseptabelt å prøve å bruke krumkniven uten at reinen er riktig fiksert.

Krumkniven skal raskt føres inn i hjernen på riktig måte, reinen skal da straks falle sammen og cornearefleks opphører dersom bedøvelsen er utført korrekt

Det er ikke tillatt å benytte annen kniv enn krumkniv til bedøving

Krumkniven skal være spiss/skarp og ellers i henhold til forskriftens krav

Bedøving med boltpistol

Reinen skal fikseres slik at det er sikkert at bolten treffer på korrekt sted. Bolten skal treffe i krysningspunktet mellom to tenkte linjer fra hornbasis til motsatt øye. Også ved bruk av boltepistol skal reinen straks falle sammen og cornearefleks opphøre.

Den som utfører bedøvingen skal påse at boltepistolen er egnet og vedlikeholdt. Den som utfører bedøvingen skal ha de nødvendige ferdigheter.

Bedøving med fritt prosjektil

Bedøving med bruk av fritt prosjektil skal skje med skudd i hjernen under kontrollerte forhold. Bedøving av tamrein med fritt prosjektil skal kun brukes i de tilfeller der det ikke er mulig å ta fast den aktuelle reinen.

Kaliberet skal være kraftig nok til å bedøve/avlive reinen. Våpen med kaliber som er tillatt benyttet under jakt på storvilt ansees som kraftig nok.

Avliving ved avblødning

Avblødning skal iverksettes umiddelbart etter bedøvingen, mens reinen enda er bevisstløs. Det kan aksepteres at reinen trekkes få meter fra bedøvelsesstedet til sted for avblødning dersom avblødningen likevel igangsettes innen et minutt etter bedøving.

Avblødning skal foregå ved gjennomskjæring av begge halspulsårer eller de hovedblodkarene disse utløper fra.

Ytterligere slaktebehandling skal tidligst starte etter 30 sekunder etter gjennomskjæring av blodårene og skal skje etter at dyret er dødt.

Det er ikke akseptabelt å foreta avblødning med hjertestikk.

Avliving i nødstilfelle

Avliving i nødstilfelle skal utføres så skånsomt som mulig.

Fjerning av gevir

Aktuelle regelverkshenvisninger:

Forskrift om å fjerne horn på dyr §§ 1 og 3
Dyrevelferdsloven § 9

Fjerning av deler av gevir er nødvendig i en del tilfeller.

Eksempler på når det ansees som nødvendig er før transport til slakteri (men ikke alle tilfeller), bastbelagte gevir som har knekt ved roten og hos kalver med lange gevir som skal/er på vinterbeite med mye snø.

Utførelse

Fjerning av gevir skal ikke utføres før tidligst når basten har kommet godt i gang med å løsne eller geviret ikke lenger er i vekst (kalver og enkelte kastrater mister ofte ikke basten når geviret stopper å vokse), med unntak av enkelttilfeller der geviret er skadet. Dersom det gjøres i sistnevnte tilfeller må det tas hensyn til blødningsfaren.

Når gevir fjernes skal det skje på en skånsom måte. Det innebærer at det ikke skal brukes motordrevne verktøy fordi det gir mindre kontroll over utførelsen og lyden ofte er svært høy. I praksis fungerer det best med en vanlig sag med relativt grove tenner, eventuelt en kraftig avbitertang til små kalvegevir. Det er viktig at reinen fikseres tilstrekkelig under fjerningen.

I enkelte tilfeller er fjerning av gevir ikke planlagt, men utføres for å forhindre lidelse. Det kan da være at det ikke er egnet redskap tilgjengelig. Et eksempel er en kalv med gevir brukket ved overgangen til skallen. Det kan da aksepteres at det brukes kniv for å hugge av geviret, eventuelt for å lage et hakk i det slik at det kan knekkes litt over roten. Fiksering både av kalven og det løse geviret er da svært viktig.

Ved brudd av gevir ved overgangen til skallen forekommer det som oftest skallefraktur. Det kan variere mye hvor utbredt skallefrakturen er, hvert enkelt tilfelle må vurderes for seg. I tilfeller der det ikke er åpent brudd og kalven vurderes slik at den ikke ser ut til å plages nevneverdig etter at mesteparten av geviret er fjernet, kan kalven slippes til flokken eller holdes i egen innhegning (eventuelt sammen med simla), men må observeres det første døgnet før den slippes fordi den da ikke lenger kan følges opp.

Ta fast og forflytte enkeltdyr i gjerde

Aktuelle regelverkshenvisninger:

Dyrevelferdsloven §§ 3 og 8

Når rein settes i gjerde er det som regel i den hensikt å ha mulighet til å ta fast enkeltdyr. Enkeltdyr tas fast enten for håndtering for så å slippes løs igjen (eventuelt i en annen innhegning), eller for å forflyttes over lengre avstander med et transportmiddel.

Ta fast en rein i kverna

Når en rein skal tas fast i kverna skal den normalt holdes fast i geviret eller rundt halsen for så å ledes til riktig sted, eventuelt fikseres. For å holde fast en rein er det ofte nødvendig å holde med den ene hånden i kjeven, men det skal være for å hjelpe fikseringen av reinen. Den fysiske viktigste fikseringen skal være rundt halsen eller i geviret.

Når det er voksne rein som skal tas fast er det noen ganger nødvendig å ta fast reinen i det ene bakbeinet. Det skyldes både sikkerhet for de som tar reinen fast og hva som er fysisk gjennomførbart. Dersom en rein tas fast i bakfoten skal andre straks hjelpe til og ta tak i

reinenes gevir eller rundt halsen slik at reinen kan ledes til riktig sted eller fikseres. Det er ikke akseptabelt å ta en rein fast i et forbein.

Det aksepteres å hjelpe til med å lede en rein ved å holde fast i haleroten, men det er ikke akseptabelt å løfte eller trekke en rein etter halen.

Ta fast en rein med lasso

Når en rein i et større gjerde skal tas fast er det normalt mest hensiktsmessig å bruke lasso. Det er viktig at den/de som bruker lasso for å ta fast rein tar nødvendige hensyn. Uerfarne personer (ofte under opplæring) skal bare bruke lasso under tilsyn og veiledning av erfarne personer. For å unngå for mye feilkasting er det først og fremst erfarne personer som skal utføre lassokastingen.

Når en rein er fast i lassoen skal utøveren straks vurdere hvordan reinen sitter fast og deretter bestemme om reinen er fast på en slik måte at den ikke vil skades ved at lassoen strammes. Dersom lassoen sitter på en tilfredsstillende måte kan den strammes og reinen tas fast snarest mulig. Dersom lassoen sitter fast slik at den kan skade reinen, for eksempel på et gevir i vekst eller rundt buken på reinen skal lassoen ikke strammes, heller slippes, og reinen må kastes fast med en ekstra lasso.

Forflytte en fast rein i gjerdesystemet

En enkelt fast rein som skal forflyttes internt i et gjerdesystem bør normalt gå selv, enten samtidig med at den holdes fast i gevir eller rundt halsen, eller ved at den "leies" ved hjelp av lasso eller leietau. Med unntak av kjøre rein må en rein som "leies" normalt jages/skremmes til å gå i riktig retning. Lassoen eller leietauet fungerer slik at reinen ikke kan løpe sin vei. Det er viktig at leietauets lengde tilpasses hvordan reinen oppfører seg slik at det ikke blir plutselig veldig stramt. Det kan medføre at reinen bryter nakken hvis hodet plutselig holdes fast. For å hindre kvelningsfare skal leietau eller lasso festes som en grime eller i geviret, ikke rundt halsen.

En enkelt rein som skal forflyttes inntil ca. 10 meter på jevnt underlag kan trekkes på underlaget mens den er fiksert med tau i liggende stilling. En rein kan trekkes lenger på jevnt underlag dersom den ligger oppå for eksempel et reinskinn. Slik trekking skal ikke skje ved hjelp av kjøretøy. Det er ikke akseptabelt å trekke en fiksert rein over store steiner eller andre utstikkende gjenstander.

Håndtering av rein i forbindelse med parasittbehandling

Aktuelle regelverkshenvisninger:

Dyrevelferdsloven § 6

Dyrehelsepersonelloven §§ 15 og 18

Reinen er utsatt for varierende mengde parasitter. Dette er en følge av reinens levevis som flokkdyr som oppholder seg på samme beiter år etter år. Tamrein er mer utsatt enn villrein da beitetettheten vanligvis er større og det oppstår et ekstra smittepress i forbindelse med samling av reinen. Parasittproblemet er størst der beitepresset er stort og tettheten av dyr er stor. Kalver er mest utsatt for symptomer som følge av parasitter, mens større dyr etter hvert utvikler resistens mot parasittene. Svake og magre dyr er mer utsatt enn dyr i god ernæringsbalanse. Det er viktig å være bevisst på at parasittbehandling ikke løser problemer med magre, underernærte dyr som følge av dårlige beiteforhold, selv om behandling på kort sikt kan gi en god effekt på slaktevektene.

De parasittene man vanligvis behandler mot i reindriften er larver av hudbrems og nesebrems. Dette er parasitter som gir synlige plager hos dyrene; hudbrems forårsaker store forandringer i huden med symptomer som kløe og smerter, og nesebrems fører til

omfattende irritasjon i svelgregionen og kan ved kraftige infeksjoner føre til at dyret kveles. På grunn av de tydelige plager disse parasittene påfører dyrene vil parasittbehandling også være motivert av hensynet til velferden hos dyrene. Preparatene som brukes vil også i varierende grad virke på parasitter i fordøyelseskanalen.

Dyreeiers ansvar

Dyreeier eller den som på dennes vegne har ansvaret for dyret er ansvarlig for at de som håndterer reinen i forbindelse med innfangning, fiksering etc. har tilstrekkelig kompetanse til dette.

Veterinærens ansvar

Som ved all annen behandling av dyr med legemidler, skal det alltid være en veterinær som er ansvarlig for selve behandlingen.

Dersom ikke veterinær selv utfører selve medisinerings må vedkommende ha sikret seg at den som utfører dette har nødvendig opplæring og kunnskap.

Tilrettelegging og utstyr

Forholdene må tilrettelegges slik at parasittbehandlingen kan foretas på en betryggende måte, og særlig der det benyttes injeksjon er det viktig å legge forholdene til rette slik at det ikke oppstår fare for å injisere i feil dyr eller hjelpemannskap. Man må sørge for mest mulig ro i innhegningen og unngå unødige aktiviteter og uvedkommende der behandlingen skal foregå.

Utstyr som brukes må være tilstrekkelig vedlikeholdt og rengjort/desinfisert. Ved oral behandling er det viktig at munnstykket er fritt for skader (skarpe kanter og lignende) slik at det ikke oppstår skader i munnhule eller svelg. Ved kaldt vær må man være oppmerksom på at munnstykker av metall, de vil fryse fast til slimhinnene i munnen. Disse må eventuelt kles med plast dersom det ikke kan brukes plastmunnstykker.

Fiksering av dyr

Parasittbehandling foretas på stående dyr, og det er viktig at dyrene er godt fiksert slik at injeksjonen kan foretas på en forsvarlig måte. Her gjelder de samme prinsipper som er beskrevet tidligere under håndtering og fiksering av dyr.

Merking av de behandlede dyrene

For å unngå overdosering ved gjentatte behandlinger, og for å kunne ha kontroll på tilbakeholdelsestider, er det viktig at behandlede dyr merkes på en forsvarlig måte og slik at merket er godt synlig.

Håndtering av rein i forbindelse med radioaktivitetsmåling

Aktuelle regelverkshenvisninger:

Dyrevelferdsloven §§ 6 og 8

Levendedyrmålinger av radioaktivitet har vært utført i Sør-Norge etter Tsjernobyl-ulykken for å unngå at dyr med for høyt bequerelnivå sendes til slakt og for å ha kontroll med utviklingen av radiaktivitetsnivået i utsatte områder. Tidligere var ansvaret for målingene lagt til reindriftsforvaltningen, men er nå overtatt av Mattilsynet v/ distriktskontoret for Namdal. Radiaktivitetsmålingen gjennomføres på liggende dyr ved at en sonde plasseres mellom lårene. Dyret må holdes i ro for å få nøyaktige målinger. Det hadde vært en fordel for dyrevelferden dersom en kunne målt radioaktivitet på stående dyr slik man gjør på småfe, men det mangler ennå metodebeskrivelse og utregningsfaktorer for denne metoden når det gjelder rein. Ved måling på sau plasseres sonden over ryggen på dyret, og utfordringen ved en slik metode på rein vil være å holde reinen tilstrekkelig i ro for å få nøyaktige målinger.

Dyreeiers ansvar

Dyreeier eller den som på dennes vegne har ansvaret for dyret er ansvarlig for at de som håndterer reinen i forbindelse med innfangning, fiksering etc har tilstrekkelig kompetanse til dette.

Tilrettelegging for radioaktivitetsmåling

Forholdene skal være tilrettelagt slik at unødig stress og fare for skader unngås. Det må stilles strenge krav til underlaget slik at ikke reinen blir skadet når den legges ned og fikseres.

Nedlegging og fiksering av dyrene må utføres på en mest mulig skånsom måte. Her gjelder ellers de samme prinsipper som er beskrevet tidligere under håndtering og fiksering av dyr.

Håndtering av syk, skadet eller hjelpeløs rein

Aktuelle regelverkshenvisninger:

Forskrift om velferd for produksjonsdyr § 5

Dyrevelferdsloven §§ 4 og 24

Det er dyreeiers ansvar å sikre riktig håndtering av syke, skadde eller hjelpeløse dyr. I noen tilfeller skal dyrene tas ut av flokken og gis ekstra tilsyn og stell, behandles (evt i kontakt med veterinær avhengig av sykdom) eller evt avlives. I andre tilfeller kan dyret gå med flokken, dersom man klarer å sikre tilstrekkelig tilsyn og evt behandling av dyret i denne situasjonen.

Et hjelpeløst dyr forstås i denne sammenheng som et dyr man kan nærme seg uten at det stikker unna.

Sykt eller skadet dyr som fortsatt klarer å gå og følge flokken, men som vurderes at det innen kort tid vil dø eller ikke vil klare seg selv, må håndteres som sykt, skadd eller hjelpeløst dyr. Også avmagrede enkeltdyr skal håndteres på linje med dette, når de kommer til det stadiet at de legger seg ned uten evne til å stikke unna.

Dersom skadde dyr ikke kan fanges inn for hånd (når det må brukes motorkjøretøy, lasso eller dyret må skytes), må dette i utgangspunktet sørges for av eier.

Dersom Mattilsynet observerer dyr som er syke, skadd eller hjelpeløse skal den ansvarlige for dyrene varsles.

Dersom dyreeier eller ansvarshavende ikke kan kontaktes eller ikke kan nå frem i rimelig tid, må Mattilsynet effektivt iverksette tiltak, for eksempel ved at reinen avlives. Dyreeier skal i så fall informeres om dette i etterkant.

Noen eksempler på aktuelle sykdomstilstander

- Øyebetennelser, særlig etter samlinger på høsten i tørt vær med mye støv i gjerdeanlegg.
- Diarè. Som regel fôringsbetinget, men kan likevel gi en økt dødelighet i flokken. Bør som hovedregel ikke transporteres med bil (stress), og skal ikke sendes inn til slakt.
- Kalver med store ødemer i hode og halsparti. Dette skyldes som regel proteinmangel, og kan være et tegn på underernæring.
- Pasteurellose. Luftveisinfeksjon som kan ha akutt til perakutt forløp. Kjentetegnes ofte ved at man får økt dødelighet etter eller under stress perioder. Dersom man har dødelighet i en flokk, hvor man ikke har avmagring bør pasteurella mistenkes.
- I flokker med dyr i dårlig hold, kan man oppleve å finne simler som er i abort. Simlen kan bære fosteret delvis ute, og behøve hjelp for å få det helt fjernet.
- Hjernemark. Parasitt som gir skader på CNS. Kjentetegnes ofte ved ulik grad av parese i bakparten.
- Svelgbrems/nesebrems. Kan i alvorlige tilfeller medføre kvelning.

VEDLEGG. Hvem vedtak om å rette opp avvik på gjerdeanlegg skal rettes mot

1. Reinbeitedistriktet

Lov om reindrift (reindriftsloven) av 15. juni 2007 nr 40 lyder slik:

§ 44. Distriktsstyrets oppgaver og myndighet

Distriktsstyret representerer reindriftsinteressene i distriktet. Distriktsstyrets oppgaver er å ivareta reinbeiteressursene i distriktet i samsvar med lover og bruksregler.¹

Distriktsstyret kan blant annet inngå forlik, saksøke og saksøkes på vegne av reindriftsutøverne i distriktets felles anliggender. Det gjelder også i saker som gjelder vern av arealer, selv om ikke alle utøvere er berørt. Dette er likevel ikke til hinder for at en siida² eller reineier ivaretar egne særskilte interesser.

Det sies i § 44 at distriktsstyret representerer reindriftsinteressene i distriktet. Det har før den nye reindriftsloven vært reist kritikk mot at reindriftdistriktet har hatt både et privatrettslig tilsnitt og hatt offentligrettslig myndighet. I forarbeidene, Ot.prp. nr. 25 (2006- 2007) sies det i merknaden til § 44 at "etter de foreslåtte regler er distriktet ikke lenger å regne som et offentligrettslig organ". Distriktet er etter dette kun å regne som et vanlig privatrettslig subjekt.

Det er vanlig at det er gitt tilskudd til oppføring av gjerdeanlegg. Avgjørende for hvem som det er riktig å rette eventuelle vedtak om oppretting av avvik mot er da hvem reindriftsmyndighetene har gitt stønaden til, og om det står noe i vedtaket om hvem som har vedlikeholdsansvar. Normalt vil pengene som ble brukt til å bygge gjerdeanlegget ha vært gitt til distriktet. Vedtak fra Mattilsynet om å rette opp eventuelle avvik, skal da også rettes mot distriktet.

2. Der valget står mellom den reineiere eller reindriftssiidaen

Dersom forvaltningen velger å rette et vedtak mot en reineier for brudd på dyrevelferdsloven ligger det gjerne en antagelse om at reineieren selv tar alle beslutninger som angår de rein han eier. Slik er det ikke. Reineieren har en form for kompaniskap med andre reineiere. Dette kompaniskapet er kalt "siida". Som organiseringsform særpreger reindriftssiidaen seg ved at hver reindriftsutøver eier egne rein og driver for egen regning og risiko. Reinen går imidlertid i felles flokk, og deltakerne er avhengige av hverandre for at det skal være mulig å drive reindrift.

I 2006 avga en arbeidsgruppe ble nedsatt av Landbruks- og Matdepartementet en rapport som heter «Om siidaens rolle i reindriftslovgivningen». På side 18 konkluderte arbeidsgruppen som følger:

"Gruppens konklusjon er at siidaen har tilstrekkelig rettsevne til å kunne være part i et forvaltningsvedtak. Siidaens eventuelle partsstatus beror på en tolkning av den aktuelle forvaltningslov, og om forvaltningen finner det hensiktsmessig i den enkelte situasjon å rette vedtak mot siidaen".

Det sies i lov om dyrevelferd av 19. juni 2009 nr. 97 at:

§ 8. Driftsformer, metoder, utstyr og tekniske løsninger

Dyreholder skal påse at driftsformer, metoder, utstyr og tekniske løsninger som brukes til dyr, er egnet til å ivareta hensynet til dyrenes velferd.

Den som markedsfører eller omsetter nye driftsformer, metoder, utstyr og tekniske løsninger til bruk på dyr eller i dyrehold, skal påse at disse er utprøvd og funnet egnet ut fra hensynet til dyrevelferd.

Kongen kan gi nærmere forskrifter om omsetning og bruk av visse driftsformer, metoder, utstyr og tekniske løsninger samt om godkjenning og dokumentasjon av egnethet.

Det er "dyreholder" som etter § 8 er utpekt som ansvarssubjekt. I Ot.prp nr. 15 (2008-2009) pkt 4.1 gis det en utfyllende kommentar til hvem som er "dyreholder" slik dette begrepet brukes i lovens § 6. Det sies at "dyreholder omfatter både eier og den som har ansvar for dyr når eier ikke kan ivareta eieransvaret, eksempelvis ansvarlig for dyretransport, slakteri mv."

Hvis det er klart at det ikke er distriktet som eier skillegjerdet, og at pengene som ble brukt til å reise skillegjerdet kommer fra reieneierne, oppstår spørsmålet om eventuelt vedtak om oppretting av avvik på skillegjerdet må rettes mot den enkelte reindrifutøver eller reindrifssiidaen. Det avgjørende er hvem som faktisk tar den aktuelle beslutning når det gjelder vedlikehold av skillegjerdet.

Det må da drøftes hvilke beslutninger reieneieren selv tar, og dermed kan holdes ansvarlig for, og hvilke beslutninger som blir tatt for ham, hvor han selv i høyden er en deltager i beslutningsprosessen.

Tittelen til lederen for en siida er "isit". Erik Solem har en beskrivelse av isit som gir et godt bilde av hvilken funksjon "isit" fyller:

"Hver siida har sin leder – ised. Det foretas ikke noe valg av ised. Det lagsmedlem som eier flest rein, pleier å være selvskreven ised når han samtidig har erfaring som de andre reieneiere i siidaen, og den som en gang er blitt ised, blir i stillingen så lenge han har den nødvendige autoritet. Det som skaffer autoriteten, er erfaring og dyktigheten i reindriften og det tilstrekkelige antall rein. Disse to ting henger imidlertid i utpreget grad sammen, da et gunstig økonomisk resultat i reindriften i utpreget grad er avhengig av dyktighet og påpasselighet hos bedriftens leder. Stillingen som ised er fullstendig ulønnet. Det hender at verdigheten går over til den eldste sønn, men det er helt avhengig av at han har de nødvendige egenskaper. Den myndighet ised har er ganske stor. Ofte kalles siidaen etter iseds navn. Det er han som ordner reinvoktingen og fordeler arbeid i forhold til reintall blant de forskjellige lagsmedlemmer" (Solem 1933 s. 185).

Beskrevet i økonomiske termer fungerer siidaen som en bedrift hvor isit fungerer som en bedriftsleder. Isits dyktighet og evne til å fatte gode beslutninger vil ha sterk innflytelse på det enkelte siidamedlems økonomiske avkastning.

Om hvilken myndighet siidaisit hadde til å drive sin vilje igjennom sier Solem følgende:

"De andre lagsmedlemmene har en rådgivende stemme overfor ised, og en forstandig ised retter seg naturligvis i stor utstrekning etter lagsmedlemmenes råd, men det er nok så at det er ised som er den avgjørende og at de andre lagsmedlemmer må rette seg etter hans bestemmelse" (Solem 1933 s. 186).

Dersom et medlem gjentatte ganger var misfornøyd med isits avgjørelser kunne han velge å bytte siida. Det kunne likevel være grunn til ikke å bytte siida for ofte:

”Når det blir spurt at en reinlapp er trådt ut av en siida, vil folkesnakket snart få det travelt med å få rede på hva grunnen har vært, og er det den alminnelige oppfatning at vedkommende ikke har hatt noen grunn til å sette seg opp mot iseds avgjørelse, kan det hende at ingen andre vil være i lag med ham.” (Solem 1933 s. 187).

På siidanivå vil isit stort sett ha det avgjørende ord. For å beholde autoriteten må han imidlertid ta hensyn til siidadeltakernes vilje. Isit kan sammenlignes med daglig leder i selskapsretten. I den daglige drift må han søke fellesviljen og ta beslutninger ut fra denne. Han vil bli avsatt dersom han tar beslutninger på tvers av deltagerens vilje.

Ved at siida-isit ikke kan ta beslutninger som strider for sterkt med siida-medlemmenes vilje vil det enkelte siida-medlemmet ha innflytelse på de beslutninger som tas. Robert Paine mener at ved beslutninger tatt på siidanivå er familieoverhodene likestilte. Dette begrunner han med at dersom det skulle være forskjell på partnerne i siidaen, så måtte det også være en rangering mellom hver familieenhet. Det er flere grunner til at rangering i så måte har formodningen mot seg. For å holde på eller bygge opp en flokk, er den enkelte reieneier avhengig av samarbeid med andre, men det er ved beslutninger på baikinivå (familienivå) grunnlaget legges. Og her er det enkelte familieoverhode sin egen herre. Størrelsen på den enkeltes flokk har lite å si for hvordan han bedømmes av de andre partnerne. Derimot legges det merke til hvordan han skjøtter flokken. At størrelsen på flokken har liten betydning, forklarer Paine med at hvor mye rein det for tiden er i flokken kommer an på den enkelte families syklus. Det er vanlig at hvert barn får med seg rein når det forlater foreldrene. Derav kan flokkstørrelsen variere. Dermed er det slett ikke uvanlig at man mister rein med naturen som årsak. Til sist nevner han at partnerne er underlagt de samme livsbetingelser som reieneiere. Forskjell i flokkstørrelse fører ikke til mindre strabaser.

Det praktiseres i noen grad blant reindriftssamene at den enkelte reieneier har innflytelse etter hvor stor reinflokk han har. Den enkelte reieneier vil måtte ta konsekvensene av beslutningenes godhet etter hvor mye risikokapital han har skutt inn (i form av rein). Det er da også rimelig at hans mening bør tillegges tilsvarende vekt når beslutningene tas.

Det også slik at andre momenter vil være ha betydning for hvilken innflytelse den enkelte utøver har. Det vil ha betydning hvilket omdømme den enkelte har. Hvilke kunnskaper den enkelte har og hvor dyktig han er, vil bli vektlagt av de andre siida-medlemmene. Ressurser som f.eks. den enkeltes sosiale nettverk kan også ha betydning.

Oppstår uenighet i en reindriftsiida vil man normalt snakke sammen til man blir enige. Medlemmene av siidaen vil være sterkt motivert for å bli enige. Utgangspunktet er at man trenger hverandre for å lykkes i reindriften. I ansvarlige selskaper bindes deltakerne sammen av et skriftlig avtaleverk. Siidaen bindes også sammen av avtaler, men muntlige sådanne. Slektskapsbånd er gjerne limet som gjør at avtalene holdes og binder siidaen som et indre selskap.

Den enkelte reieneier vil i siste instans være avhengig av de andre siidamedlemmenes velvilje dersom han ønsker å lykkes i reindriften. Den enkelte utøver har altså gode grunner for å stille seg slik at han er sikker på de andre medlemmenes lojalitet.

På bakgrunn av overstående konkluderes med at siida-isit i noen grad kan fatte beslutninger som bryter med siida-deltakernes vilje, men at over tid må siida-isit forholde

seg til den alminnelige mening i siidaen. Man må kunne konkludere med at i hvert fall viktige beslutninger på siidanivå fattes ved enstemmighet i reindriftsiidaen.

Gode grunner taler etter dette for å rette vedtak om oppretting av avvik på gjerdeanlegg som er finansiert av reineiere mot siidaen i de tilfeller gjerdeanlegget i det vesentlige blir brukt av kun en siida.